

samo beseda *divnjek*, bi lahko mislili tudi še na srvn. *wiltban, wiltfang* »Wildhegung, Wildpark, Wildjagdbezirk, prostor, kjer je dovoljeno loviti«, toda Prešernov grajski divnjek se vendarle v nečem ujema z *divnjekom* iz Vrbe — oba sta umetno zasajena. Divnjek je bil hkrati zaščiteno lovišče, kjer se je gozdna žival plodila pod ugodnejšimi razmerami in tudi laže kot na odprtem terenu lovila (PdCr. IX, 80).

Tako je *divnjek* res »grajski park«, toda v smislu srednjeveškega *parricus*, srvn. *pferrich* (Kluge-Götze, Et. Wb.¹⁰ s. v. *Park, Pferch*), č. *obora*, t. j. ograjen prostor, navadno umetno zasajen, kjer gojijo gozdne živali zaradi ugodnejšega razploda in lažjega lova. Ta divnjek pa je le sestavni del grajskega prostora in grajskih nasadov, le-ti pa so spet samo del proste narave.

Dušan Ludvik

AVGUST PAVEL

(1886—1946)

Slovenistika se ni oddolžila spominu prekmurskega rojaka, slavista, etnografa, pesnika in prevajalca slovenskih klasikov v madžarščino, *Augusta Pavla*, ob njegovi smrti — zato naj se ga spomni ob njeni desetletnici in obenem sedemdesetletnici njegovega rojstva. Bil je eden tistih Slovencev, ki jih je usoda zanesla v tujino, v kateri se je uveljavil s svojim delom, pa vendar ni zatajil svoje domovine. Pavel je storil še mnogo več: velik del njegovega prizadevanja je bil posvečen našemu narodu z raziskavanjem ljudskega jezika in življenja tistega njegovega dela, ki so si ga prisvajali Madžari in ki je delno še v mejah njihove države; njegovi prevodi pa so seznanjali na najbolj dovteten način naše sosede z našimi vrednotami in pripravljali prijateljsko sožitje med obema narodoma.

Ni bilo nekaj samoumevnega, da je iz Prekmurja v začetku tega stoletja izšel slavist. V okolju, kjer domače besede ni negovala šola, ne javno življenje, marveč le skromen tisk v narečju, je mogla vzbuditi in hraniti zavest pripadnosti k slovenski skupnosti le redka tiskana knjižna beseda, prebujena družina, ki je dala pet izobražencev, vzgojenih večinoma na Slovenskem in za vzgojitelje, ter domači župnik, pisatelj Jožef Borovnjak, ki je imel stike s Fr. Simoničem, K. Glaserjem in A. Trstenjakom.

Avgust Pavel se je narodil 28. avgusta 1886 na Cankovi blizu Radgone, očetu kmetu in krojaču. Nižjo gimnazijo je obiskoval v Monostru, višjo je odlično dovršil v Szombathelyu. Kot višješolec je bral slovenske knjige, časnike in časopise, tako da se je odločil za študij hungaristike in latinščine kot krušnih strok, slavistike pa iz posebne ljubezni do vsega domačega. Najljubša profesorja iz prvih strok sta mu bila na peštanski univerzi ogrski literarni zgodovinar Frigyes Riedl in komparativist Lajos Katona, ki je bil tudi organizator in teoretik madžarske etnografije. S slavistom Oskarjem Asbóthom pa sta bila kmalu sodelavca in prijatelja. Pri njem — večkrat edini slušatelj — se je odlično naučil srbohrvaščine, ruščine in poljščine. Po diplomii je služboval v Budimpešti, Tordi na Erdeljskem in v Dombóváru do vojne, ko je bil težko ranjen v nogo, tako da je ostal invalid. Že 1914 ga je peštanska fil. fakulteta izvolila za profesorja na katedri za srbohrvaščino, toda ministru je bil premlad. Po vojni je bil zaradi javnega dela in Adyjevega kulta v šoli med republikansko vlado ter zaradi pozivov v Slovenijo

v zaporni preiskavi in premeščen v Szombathely. Dne 16. novembra 1920 mu je dekan Ivan Prijatelj sporočil vabilo filozofske fakultete v Ljubljani, naj pride za privatnega docenta za severna slovenska narečja s posebnim ozirom na prekmurščino in južnoslovansko-madžarske kulturne stike — toda prevzeti bi moral mesto suplenta na realki. Zaradi družine takih pogojev ni mogel sprejeti in tudi drugih vabil v Slovenijo ne. Prav tedaj je umrl tudi Asbóth, toda okolnosti tedanjega Pavlovega življenja so odločile v prid Melichu. Stolico za srbohrvaščino pa je pozneje dobil brezpomembni publicist Bajza. Tudi čez leta, ko so nameščali nove slaviste, so jugoslovanstva osumljenega Pavla dosledno prezirali, čeprav so s tem onemogočili znanstveni razmah njemu, škodovali pa stroki. Šele pod vplivom navideznega političnega zblíževanja med obema državama sta ga povabili univerzi v Kolozsváru in Szegedu kot privatnega docenta za južnoslovanske jezike in književnosti. Odločil se je za zadnjo, kjer so ga izvolili 6. februarja 1941, toda zaradi vojne je mogel le malo predavati.

Ker se znanstvenemu delu v tuji provinci skoraj ni mogel posvečati, si je našla njegova delavnost izven šole razna torišča. Preko vodstva muzejske knjižnice je prišel do vodstva županijskega muzeja, ju pomembno izpopolnil; leta 1933 pričel izdajati dvomesečnik Folia Sabariensia — Vasi szemle, pozneje Dunántuli szemle (Prekdonavski obzornik), domoznansko glasilo, ki mu je pridobil ugled in sodelavce po vsej državi, pa mu skrbel z velikimi organizacijskimi sposobnostmi tudi za gmotno osnovo. Kako je bil s tem in ostalim delom v raznih društvih osrednja osebnost v mestu, dokazuje tudi to, da je po vojni postal predsednik svobodnih prosvetnih sindikatov. Saj se Pavel tudi med vojno ni dal vpreči v šovinistične namene madžarske oblasti z zasedenim Prekmurjem. Kljub temu pa v osvobodjeni domovini, kamor si je tako želel, zopet ni bilo zanj mesta, tako da je našel svoj prerani grob v Szombathelyu, kjer je umrl 2. januarja 1946.

Pavel je družil v sebi umetnika, znanstvenika in praktika. Čeprav je pesnil že kot visokošolec v madžarščini in prekmurškem narečju, je šele v 45. letu pričel objavljati svoje madžarske pesmi, ki jih je zbral v zbirkah »Vak völgy ölen igy szolozsmázok« (1933, Tako pojem psalme v objemu slepe doline) in »Felgyújtott erdő« (Zažgani gozd, 1936). Ta poezija človečanskega protesta proti sodobnim nasprotjem in klica po lepšem življenju, odeta v samonikel in krepak, izviren izraz, je vzbudila veliko priznanje. Svojo sijajno umetniško besedo pa je postavil tudi v službo posredovanja umetniških vrednot s prevodi srbohrvaških ljudskih pesmi in slovenskih pesnikov (Gregorčiča, Jenka, Aškerca, Sardenka, Zupančiča, Meška), zlasti pa naših pripovednikov (Levstik, Martin Krpan; Prežihov Voranc, Boj na požiravniku), med njimi v prvi vrsti Ivana Cankarja več črtic in povesti Na klanecu (A szegénysoron, 1941), Hlapec Jernej in njegova pravica (Jernej szolgalegény és az ő igazsága, 1937), Potepuh Marko in Kralj Matjaž (Mihaszna Marko és Mátyás király, 1937) v madžarščino.

Srce ga je pa vselej vleklo najmočneje k lepim začetkom njegovega slovenističnega raziskavanja. Za diplomsko delo je pisal o madžarskih tujkah v prekmurščini in ob diplomu mu je Madžarska akademija znanosti natisnila nagrajeno »Glasoslovje slovenskega cankovskega narečja« (A vashidegkuti szlovén nyelvjárás hangtana, Budapest 1909, str. 148), prvi in edini zvezek zbirke »Slovanska narečja na Madžarskem«. Delo je leta 1915 predložil kot doktorsko disertacijo. V uvodu (prevod: Fr. Sobočan, Slovan 1911; V. Novak, Slovenska krajina 1935) je orisal pokrajinske in govorne skupine prekmur-

skih Slovencev, v obsežnejšem delu (str. 7—92) obravnava vokalizem, v drugem pa konzonantizem (95—159). Snov je razdelil po današnjem stanju glasovnih refleksov, izhaja pa iz stesl. glasov in podaja njih zastopstvo v prekmurščini z množico primerov iz živega jezika, ostalih prekmurskih govorov in literarnih spomenikov, s pregovori, verzi, primerja pa jih s knjižnimi oblikami po Pleteršniku in z drugimi slovanskimi jeziki. Pomen Pavlove razprave, ki je prva sistematično prikazala vsaj del prekmurskega narečja, so priznali M. Murko v LZ 1912, Škrabec v Cvetju 28, zv. 4, Ramovš v AfsPH 37. Asbóth je napisal o delu 14 strani poročila v Nyelvtudomány III, v Roczniku slawistycznym III pa je podal v nemščini 27 strani izvlečka iz dela, da bi omogočil slovenistom njeno umevanje in ga opremil s priznalnimi izrazi.

Naslednji lingvistični spis je izšel iz kritičnega odnosa do tedanje prekmurske publicistike: Jezik najnovejše prekmurske književnosti (A legújabb vend irodalom nyelve, Nyelvtudomány VI, 1916—1918, 1—27, 102—116). Važno je, da je tu Pavel pribil enotnost prekmurskega narečja s slovenščino, kar je zastopal tudi med okupacijo v nasprotju z madžarskim uradnim naziranjem. V razpravi je pokazal razliko med živim jezikom in pisanimi oblikami ter v 27 točkah povzel oznako narečja. — V isti reviji je objavil »Prekmursko zbirko tekstov in zgodovino dosedanjega zbiranja« (Vend szövegyűjtemény s az eddigi gyűjtések története, Nyelvtudomány VI, 161—187, 263—282), kjer je prvič v naši dialektologiji in etnografiji v res zanesljivi fonetični transkripciji objavil štiri pravljice iz domačega kraja z madžarskim prevodom in lingvistično razlago. V uvodu je ocenil podobno delo Števana Kúharja v ČZN 1910—1914. Prav v zvezi s tem spisom je na osnovi Kúharjevega gradiva napisal razpravo »Jezik Markov«, t. j. južnega Prekmurja, ki je pa ostala v rokopisu.

Razen nekaj ocen in drobnih člankov Pavel ni objavil več razprav o prekmurščini, čeprav je do konca zbiral gradivo in zapustil 1500 strani rokopisa. Pač pa je podal mnogo dragocenega gradiva o jeziku tudi v raznih etnografskih spisih, posebno iz govora Slovenskega Porabja. — Napisal je tudi rusko slovnico, katere pa je izšel le I. del (Orosz nyelvtan 1916).

Avgust Pavel je družil v sebi redke lastnosti eksaktnega lingvистa in literarnega zgodovinarja, etnografa ter pesnika. Že od začetka se je posvečal južnoslovanskemu ljudskemu pesništvu. V razpravi »Sorodstvo pravljice o Orfeju v južnoslovanskem ljudskem pesništvu« (Az Orpheus-monda rokonai a délszláv népköltészetben, Ethnographia 1909, 321—340) primerja predvsem slovenske ljudske pesmi z motivom godca pred peklom z antičnim gradivom. V študiji »Južnoslovanski viri pripovedke o Bankojevi hčeri« (A Bankó leányáról szóló széphistória délszláv forrásai, Egyetemes Philológiai Közlöny 1913, 104—112) je dognal, po katerih srbohrvatskih ljudskih pesmih je neznanec priredil srednjeveško madžarsko pripovedko. — Svoje najljubše literarne snovi se je prvič lotil v spisu »Hunyadijci v južnoslovanskem ljudskem pesništvu« (A Hunyadiak a délszláv népköltészetben, Vasvárm. és Szombathely v. Kultúregy. II. Évkönyve 1926, 111—124), v katerem je načel za Madžare posebno mikavno raziskavanje o Kralju Matjažu. Poleg prekmurske dialektologije si je postavil delo o tem problemu za drugi življenjski cilj, toda objavil je le še nastopno predavanje »Kralj Matjaž v slovenskem ljudskem izročilu in literaturi« (Mátyás király a szlovén néphagyományban és irodalomban, Sorsunk 1941, 197—202), zapustil pa je do 500 strani rokopisnega gradiva o predmetu.

Poleg manjših zapiskov sta posebno pomembni dve etnografski razpravi, ki nam odkrivata tako malo poznano Slovensko Porabje. V prvi »Odrpta ognjišča v kuhinjah rabskih Slovencev« (prevod podpisanega v Etnologu IV, 1931, str. 125—145, — Nyilttüzhelyü konyhák a hazai szlovénoknál. Értesítő-Népélet 1927, 129—144) je z vso toplino opisal domove najsevernejših slovenskih vasi z obilno nomenklaturo in slikovnim gradivom. — V drugi »Lov na brinjevke v Prekmurju in v Örségu« (Rigászás a Vendvidéken és az Örségen. Néprajzi Értesítő 1942, 141—163) je podal velik del besedila tudi v porabskem narečju, v fonetičnem zapisu. — Pavel je napisal več razprav tudi o etnografiji pokrajine Örség, ki meji na Prekmurje.

Pomen Pavlovega dela moramo razumeti le, če se poglobimo v njegovo kulturnopolitično ozadje. Prav tako pa moremo razumeti — z velikim obžalovanjem — tudi premnoge njegove nedokončane načrte iz tragičnih razmer, v katere ga je vklepala usoda.

Ne le s prevodi iz slovenščine in srbohrvaščine v madžarščino, tudi z mnogimi poročili in ocenami o južnoslovanskih vprašanjih v madžarskih revijah je storil veliko uslugo na obeh straneh. S tega področja je treba posebej omeniti spis »Ungarn und die Slovenen« (Ungarn und die Nachbarvölker, 1943, 123—140), v katerem je orisal kulturne vezi in stike med nami.

Kakor nam je v ponos ugled in ljubezen, ki ga uživata Pavlov spomin in njegovo delo med Madžari, tako nam tudi ostaja dolžnost, njegovo delo spoznavati, pravično vrednotiti in nadaljevati.

Vilko Novak